

TASVIRIY SAN'AT O'QITISHDA NATYUMORT ISHLASH METODIKASI

Zokirova Shaxloxon Akmalxon qizi.

QDPI stajer o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7792616>

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san'atni o'qitishda natyumort ishlash metodikasi haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: natyumort, manzara, belgi, piktografik, tasvir, hunarmand, soya, amaliyot

Tasviriy san'at o'qitish metodikasining tarixi xususida to'xtalib o'tsak, ushbu metodika juda qadimiy, ya'ni ibtidoiy davrda boshlangan. Tasvirlashga bo'lgan qiziqish odamlarni o'sha davrdayoq o'ziga jalb qilgan. Chunki, ibtidoiy odamlar bir-biri bilan o'zaro muloqot qilish, fikrini anglatish va gaplashish uchun zarur bo'lgan. Buni biz tarixiy manbalarda o'chmas iz qoldirgan ajdodlarimizning toshlarga, tik qoyalarga va g'orlarga turli xil rasm va belgilarni chizib qoldirganidan bilamiz.

Vaqt o'tishi bilan insonlarning tasvirlash qobiliyatlari ham rivojlangan, natijada, keyinchalik har xil ov manzaralarini to'liq talqin qilgan san'at asarlarini o'zlari bilmagan holda aks ettirishgan. Keyinchalik shular asosida yozish maqomlari tushib boshlagan va rivojlangan. Avvaliga piktografik (tasviriy), so'ngra ideografik, ya'ni har xil belgi, so'z ma'nosini anglatuvchi, undan keyin esa harflardan iborat yozuvlar paydo bo'lgan.

Odamlar ta'riflash metodikasini ilk bor malakalarini tabiatni bevosita kuzatish va unga taqlid qilish yo'li bilan egallab borgan. Tasvirlashga o'rganish paleolit davrida ham rivojlanmagan, faqatgina keyinchalik neolit davriga kelib dehqonchilik va hunarmandchilikning boshlang'ich bosqichida odamlarning mehnat qilish natijasidagina san'atga bog'langan qiziqish uyg'ongan. Rasm chizishga nisbatan ishtiyoq insonlarning kundalik hayotda ishlatiladigan ro'zg'or buyumlarni bezashi, sopol idishlarga, tosh va qattiq jismlardan yasalgan idishlarga ham turli naqsh va tasvirlar tushirishgan. Shu holatda tasvir ishlashning ilk usul va metodlari ham yuzaga kelgan. Chunki, hunarmand hunarini o'g'liga, qiziga o'rgatishi va shu bilan hunarini avlod-ajdodiga o'z nasllariga qoldirish uchun tasvirlarni qanday chizish, ishlashni o'rgatishi hamda shogirdining ishini kuzatishi kerak. Buning uchun hunarmand hunarning sir-asrorlarini, yo'l-yo'riqlarini o'rgatishi lozim. Bu esa ishning davom etishidagi muhim metodik ko'rinish ekanligini ko'ramiz. Shunday qilib tasvirlashning ilk o'rgatish usul va metodlari paydo bo'lgan, ammo bu metodlar aniq ishlab chiqilmagan, yo'l-yo'riqlar va tamoyillarga asoslanmagan edi. Keyinchalik asrlar davomida san'at keng ko'lamli taraqqiy etgan bo'lib, har bir davr o'z mazmuni, shakli tavsifi jihatidan alohida mak-tablarni yuzaga keltirdi.

Albatta, bu o'tmish san'at maktablarining o'ziga xos an'ana, o'rgatish o'qitish uslublari mavjud edi. Tasviriy san'atning tarixiy manbalarini «san'at tarixi»da to'liq ma'lumotlar berilgan.

Bilim — bu biluvchining qalbidagi bilinadigan timsolidir. Bilingki, fanni o'qitish va o'zlashtirishsiz bilim bo'lmaydi. O'qitish — bu qalbdan chiqadigan, qalb uchun dolzarb, ichki bilimga asoslangan e'tiqod. Bilimlarni o'zlashtirish ~ bu bilim shakllarini qalbdan idrok etishdir. Bilingki qalb bilish fanlari shakllarini uch tomonlama qabul qiladi: birinchidan, his qilish orqali, ikkinchidan, fikr yuritish va mulohaza qilish orqali», deb O'rta asr olimlari o'z asarlarida inson faoliyatining ichki turi haqida fikr yuritib, bu mehnat va bilish faoliyati ekanligini ta'kidlaganlar.

Hozirgi kundagi rasm chizishni o'rgatish metodikasi birdaniga yuzaga kelib shakllangan emas. Bunga qadar mazkur metodika shakllanish va murakkab taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi.

Mamlakatimizda tasviriy san'atni o'rgatish metodikasini shakllanishida mahalliv olimlar, metodistlar (N.I. Abdullayev, S.U. Abdullayev, B.Z. Azimova, B. Azimov, A.I. Ino'g'omov, M.N. Nabiyeu, B.N. Oripov, S.S. Bo'latov, B.B. Boymetov, R.X. Hasanov, K. Qosimov, N.X. Tolipov)ning qator izlanishlari, shuningdek, N.N. Rostovsev, V.S. Kuzin, E. Shoroxov, A. Yashuxinlar yaratgan o'quv adabiyotlarining, qo'llanmalarining ahamiyati katta bo'ldi. Mazkur ishning asosiy mazmunida badiiy pedagogikaning metodika sohasidagi so'nggi yutuqlarini ko'rsatish va talabalarni pedagogik faoliyatga tayyorlash, ularni metodik bilim va mahoratlar bilan qurollantirish hamda o'rgatish san'atini egallashga yordam berish asosiy maqsad qilib olingan. Tasviriy san'at metodikasi sohasida tadqiqotning asosiy maqsadi:

- ta'lim xususiyatlari va qonuniyatlarini aniqlash;
- dasturdagi mavzularni o'rganishda samarali metodlar va uslublarni ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq etish;
- tasvirlash qoidalari ketma-ketlik qonuniyatlarining tizimini va elektron darsliklar ishlab chiqish;
- talaba va tasviriy san'at o'qituvchilari faoliyatining badiiy tayyorgarlik darajasi bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Naturani haqqoniy tasvirlash — bu narsalarni konstruktiv va perspektiva qonunlari asosida qurish, ularning fazoviy joylashuvi, materialligi hajm va nisbatlarni ifodalash, qalamtasvir yoki etudni yaxlit bir butunlikka keltirish, tasvirlanayotgan obyektlar va narsalarni xarakterli xususiyatlari va nafis go'zalligini aniqlashdir.

Realistik tasvirlash savodini o'quv natyurmortlari bajarish orqali o'zlashtirish mumkin. Darhaqiqat, savodli tasvirlash asoslarini o'rganishda natyurmort qimmatli tasviriy obyekt hisoblanadi. Shu sababli uni rangtasvirning kamerali musiqasi deb atashadi. Unda mahoratli bo'yoq surtmasi, kolorit monandligi va shakl plastikasini kuzatish mumkin. Ular orqali rangtasvirning asosiy qonuniyatlarini kntez va qulav o'zlashtirish mumkin.

Natyurmortni amaliy tasvirlashning dastlabki bosqichida biroz soddaroq, so'ngra esa narsa va narsalarning bir guruhini tasvirlash kerak. Narsalarning bir guruh yig'ilganini tasvirlash uchun natyurmort kompozitsiyasini to'g'ri tashkil etish muhimdir. U ikki jihat asosida tuziladi: natura qo'vilmasini tashkiliy qismi (narsalarni tanlay bilish va ularni kompozitsion chirovli joylashtirish) naturaga nisbatan ko'rish nuqtasini aniqlash va qog'oz yuzasida qo'yilmani tasvirlash.

Rangtasvir mukammal qalamtasvirga asoslanadi. Natyurmort kompozitsiyasini qurilishida dastlab qog'oz yuzasida tasvirlanayotgan narsalarni puxta joylashuvi, qog'oz o'lchamiga nisbatan tasvirning katta kichikligini aniqlashdan iborat. Har bir natura qo'yilmasi muayyan o'lchamdagi qog'ozni talab qiladi. Tasvirlanayotgan narsalar ma'lum o'lcham tekisligida «tiqilinch» yoxud juda ham kichik joylashib qolmasligi zarur. Haddan tashqari kichik joylashgan tasvirlar qog'oz tekisligida aniq ko'rinmaydi.

Tasvirda asosiy e'tiborni o'ziga jalb etuvchi narsa — kompozitsiya markazi, qolganlari esa unga tobe bo'lib xizmat qiladi. Tasvirda tomoshabinning nazari ana shu markazga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. O'lchamni aniqlab olgach, asosiy ishni boshlashdan oldin kichik o'lchamdagi

qog'oz bo'lajida bo'lajak natura qo'yilmasini xomaki variantlarda tayyorlanadi, shundan so'ng, asosiy ishga o'tish maqsadga muvofiqdir.

O'quv natyurmortini amaliy bajarilishi, dastlab faqat tusli (grizayl texnikasidagi rangtasvir), keyin rangli (akvarel bo'vog'ida) tasvirlash jarayoni bilan boshlanadi. «Tasviriy san'at metodikasi» o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlash usullarini yaxshi bilib olish darajasiga erishish va o'zlashtirishini oshirilishi ko'zda tutiladi. Ushbu metodika pedagogik ilmiy fan sifatida tajribada juda keng sinalgan ijobiv ishlarni nazariy qismlarini umumlashtirib, amaliyotda samarali natijalarga ega bo'lgan o'qitish metodlarini taqdim etadi.

Metodika, asosan, pedagogika, ruhshunoslik, san'atshunoslikning tadqiqot natijalariga asoslangan bo'lib, tasviriy san'atni o'rgatishning qonun-qoidalarini ta'riflab beradi. Shu bilan birgalikda kelajak avlodni tarbiyalashning yangidan-yangi zamonaviy metodlarini aniqlab beradi. Zamonaviy metodlardan interaktiv, pedagogik, innovatsion va axborot texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llanilishi kundan - kunga kuchayib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi-talabalarga faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda o'quvchini rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi.

References:

1. S.Abdirasilov, B.Boymetov, N.Tolipov Tasviriy san'at.
2. B.Boymetov, N.Tolipov. Maktabda tasviriy san'at to'garagi. 3. Oripov. Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi.
4. R. Hasanov. Maktabda tasviriy san'at o'qitish metodikasi.
5. Абдуллаев, А. Х. (2019). FEATURES OF DRAWING ACTIVITIES BASED ON IMAGINATION AND MEMORY. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(3), 340-343.
6. Абдуллаев А. Х. РИШТАНСКИЙ ГОНЧАР-УСТА РУСТАМ УСМОНОВ // NovaInfo. Ru. – 2017. – Т. 1. – №. 61. – С. 452-461.
7. Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li, Qodirov Farrux Ergash o'g'li. SONLI QATORLAR. (MUSBAT HADLI QATORLARNING YAQINLASHISH TEOREMALARI. LEYBNIS TEOREMASI, ABSOLYUT VA SHARTLI YAQINLASHISH.) 2022/2/17. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI страницы 137-151.
6. Khaydarovich, A. A., & Muhammedovich, S. U. (2022). THE ROLE OF RISHTON SCHOOL OF CULTURE IN THE DEVELOPMENT OF APPLIED ART ON THE BASIS OF NATIONAL AND MODERN TENDENCIES. Academicia Globe: Inderscience Research, 3(05), 22-26.